

Prawo dziecka do życia wolnego od przemocy

Ewa Jarosz

Uniwersytet Śląski

W ostatniej dekadzie w wielu inicjatywach międzynarodowych widoczne są nawoływania do intensywnych, zdecydowanych działań na rzecz realizacji prawa dziecka do ochrony przed przemocą. Odwołują się one do swoistego kanonu, który można odczytywać w różnych instrumentach oraz dokumentach, które prawo dziecka do ochrony przed przemocą werbalizują oraz precyzują, przedstawiając prakseologiczną wykładnię kierunków i rodzajów działań, wypracowaną na bazie naukowego dyskursu badawczego oraz refleksji nad praktyką działań i ich skuteczności. W artykule podjęto próbę całościowego zaprezentowania głównych wyznaczników rozumienia tego prawa oraz jego aplikacji społecznej w perspektywie zarówno globalnej, jak i regionalnej.

SŁOWA KLUCZOWE:

PRZEMOC WOBEC DZIECI, PRAWA DZIECI, OCHRONA DZIECI

Wprowadzenie. Co ma wspólnego prawo dziecka do wolności od przemocy z filozofią społeczną?

Rozumienie tego, co jest przemocą wobec dzieci, było i jest zmienne na tle epok i kultur, jest bowiem oparte o wyznawane wartości i społeczne priorytety. Pojęcie to jest w gruncie rzeczy konstruktem społecznym (Baartman, 1999; Finkelhor, Korbin, 1988) tworzonym w danych warunkach społeczno-kulturowych, organizacyjnych, ale także politycznych (Gelles, Loseke, 1993). Jest ono przede wszystkim związane ze społeczno-kulturowym pojmowaniem tego, czym

są opieka nad dzieckiem i odpowiedzialność rodzicielska, oraz tego, jakie powinny być relacje między dziećmi a dorosłymi (Corsaro, 2015; Hill, Tisdall, 1997). Pojęcie przemocy wobec dziecka jest więc w dużej mierze związane z rozumieniem tego, czym jest dzieciństwo, oraz jak to dzieciństwo powinno być chronione i traktowane przez dorosłych, a także tego, do czego powinno prowadzić wychowanie i na czym ma ono polegać. I chociaż badacze wskazują na pewne wspólne dla całej ludzkości uniwersum w tej mierze, jakim jest fizyczne przetrwanie dziecka, jego zdrowie, stopniowe usamodzielnianie się aż do niezależności oraz kształtowanie dziecka zgodnie z wyznawanymi wartościami, to jednak szczegółowe ujęcia tego, jakie powinny być stosunki między dziećmi a dorosłymi są płynne oraz zróżnicowane czasowo i kulturowo (Eisberg, 1981). Eisberg zauważył, że te różnice osadzają się przede wszystkim na kilku kryteriach, tj. na zakresie rozpoznawania i definiowania dzieciństwa, warunkach, które uznawane są za właściwe i konieczne dla prawidłowego rozwoju dziecka, wzorach wychowywania dzieci oraz prawach, jakie są lub nie dzieciom przyznawane. W dużym uproszczeniu, komentując wyniki różnych analiz historycznych (zob. np. Jarosz, 2008), można powiedzieć, że paradygmat traktowania dzieci koresponduje z dominującym w danym społeczeństwie modelem filozofii społecznej, z tym, na ile charakteryzują ją idee i dążenia do rozwoju indywidualnego, rozwoju potencjałów jednostki, a na ile – wręcz odwrotnie – dominuje interes wspólnoty i dobro grupy, plemienia czy społeczeństwa. Jeśli spojrzeć na występowanie zjawisk przemocy wobec dzieci w różnych okresach i kulturach w takim świetle, to okazuje się, że im bardziej w danej filozofii społecznej respektuje się indywidualność jednostki i jej prawa do rozwoju oraz szanuje indywidualne zróżnicowania między członkami społeczności, tym bardziej dąży się do identyfikowania i zaspokajania możliwie wielu potrzeb dzieci oraz tym rzadziej występują wobec nich zachowania przemocowe. Z kolei liczne występowanie zachowań przemocy wobec dzieci widoczne jest tym bardziej, im bardziej w kulturze i filozofii danego społeczeństwa na pierwszym planie jako wartość naczelną stawiane jest dobro wspólne, interes grupy i jej dążenia (por. Eisenberg, 1981; Sumner, 1995). Nie wnikając w rozległe i dogłębne analizy historyczne (Jarosz, 2008), w uproszczeniu można stwierdzić, że im silniejsze są ruchy demokratyczne i im bardziej rozkwitają idee godności i poszanowania każdego obywatela, tym więcej pojawia się działań na rzecz dzieci i ich ochrony oraz tym większa presja, by dostrzegać w nich obywateli z określonym zakresem praw. Tym intensywniej podnoszone są kwestie podmiotowości dzieci oraz zaznaczana jest potrzeba szacunku wobec nich i ochrony ich godności. Tym bardziej też relacje przemocowe i zachowania przemocy wobec dzieci stają się nieakceptowalne i traktowane jako nadużywanie przewagi nad dzieckiem i wykorzystywanie jej przez dorosłych do

osiągania własnych celów, zaspokajania własnych potrzeb i różnych szeroko rozumianych interesów. Tym bardziej też przemoc i jej jakakolwiek akceptacja – nawet w sensie braku wyraźnego prawa jej zakazującego jej – są widziane jako wyraz dyskryminacji dzieci i niesprawiedliwości społecznej, jako przejaw niedemokratyczności (Liebel, 2014). Jeśli przyjrzeć się różnym dzisiejszym ujęciom definicyjnym przemocy wobec dzieci, to można zauważyć, że te właśnie przesłanki należą do głównych kategorii konstytuujących to pojęcie (zob. Jarosz, 2008).

Spoglądając w przeszłość, można wysunąć tezę, że przemoc wobec dzieci wydaje się wpisana w historię ludzkości. Informacje o różnego rodzaju okrutnych praktykach wobec dzieci: dzieciobójstwach, okaleczaniu, porzucaniu, sprzedawaniu, wykorzystywaniu seksualnym czy krzywdzeniu w celach dyscyplinujących, można odnaleźć w różnych formach rejestrowania dziejów od najdawniejszych czasów. Badania historyczne pokazują, że zachowania, które dzisiaj określane są jako przemoc wobec dzieci, występowały właściwie we wszystkich kulturach w każdej epoce. Były bądź tolerowane, bądź wręcz zalecane jako pożądane sposoby postępowania z dziećmi (zob. np. Aries, 1995; Bakan, 1971; Breiner, 1990; deMause, 1982). Jeśli te przemocowe praktyki wobec dzieci analizować na tle warunków społeczno-kulturowych i społecznej filozofii, to zauważa się pewne przesilenie, osłabienie ich występowania wraz z modyfikacją sposobu widzenia dziecka i jego wartości w tych momentach kulturowych, które charakteryzowało nasilenie orientacji indywidualistycznych oraz poszanowania człowieka i jego praw. Dobitnie widać tę odmianę stosunku do dziecka na przykładzie zmiany społecznej zapoczątkowanej przez rewolucję francuską. Pobudziła ona wielu myślicieli do skupienia się na dziecku i jego sytuacji, a z czasem do stanowienia pierwszych chroniących dzieci praw, które były związane z wykorzystywaniem ich do pracy. Podobnie szczególny przełom w społeczno-kulturowym stosunku do dziecka widać po II wojnie światowej, kiedy to powstanie Powszechnej deklaracji praw człowieka nasiliło ruchy demokratyczne w Europie i innych państwach oraz stosunkowo szybko zaowocowało w roku 1959 uchwaleniem Deklaracji praw dziecka. Po raz pierwszy pojawia się w niej w wyraźny sposób na poziomie dokumentu międzynarodowego *prawo* dziecka do ochrony przed przemocą, wyrażone w Zasadzie 9: „Dziecko należy chronić przed wszelkiego rodzaju zaniechaniem, okrucieństwem i wyzyskiem...”.

Uniwersalistyczne podstawy prawa dzieci do życia wolnego od przemocy

Aktualnym uniwersalnym i podstawowym instrumentem w kwestii ochrony dzieci przed przemocą jest Konwencja o prawach dziecka. W wielu jej artykułach sformułowano powinności państw co do zabezpieczania dzieci przed wszelkimi formami przemocy i złym traktowaniem. Jak wskazuje Kydd (2003), ochrony przed przemocą dotyczą artykuły: 9, 16, 17, 18, 19, 20, 24 (pkt 3), 28 (pkt 2) i 32–40. Ich przedmiotem są różne sytuacje przemocy stosowanej przez różne podmioty: rodziców, opiekunów, szkołę, grupy społeczne, instytucje czy środowiska, a także media. W sposób szczególny w dyskursie o prawie dziecka do wolności od przemocy na pierwszy plan wysuwa się jednak art. 19 Konwencji. Zawiera on wskazania dotyczące powinności państwa w zakresie działań, jakie powinny być podejmowane wobec problemu przemocy w stosunku do dzieci, w tym przemocy w wychowaniu, oraz wobec problemu stosowania kar fizycznych. Artykuł 19 mówi o działaniach ustawodawczych oraz administracyjnych, czyli o konieczności tworzenia państwowych regulacji i przepisów, które dotyczyłyby ochrony przed krzywdzeniem.

Konwencja o prawach dziecka

Artykuł 19

1. Państwa-strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbywania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(-ów), opiekuna(-ów) prawnego(-ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem
2. Tego rodzaju środki ochronne powinny obejmować tam, gdzie jest to właściwe, skuteczne przedsięwzięcia w celu stworzenia programów socjalnych dla realizacji pomocy dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również innych form prewencyjnych dla ustalenia, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, notowania wymienionych wyżej przypadków niewłaściwego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe – ingerencji sądu.

Wskazuje on też na konieczność podejmowania stosownych działań społecznych i wychowawczych, czyli tworzenia instytucji, organizacji, służb, placówek prowadzących działania ochrony dzieci przed przemocą ze strony rodziców, ale mówi również o potrzebie podejmowania działań edukacyjnych i wychowawczych wobec różnych

grup społecznych, jak i całego społeczeństwa, które ograniczałyby przemoc wobec dzieci, zwłaszcza w rodzinie. Punkt 2 art. 19 wyraźnie wskazuje na konieczność tworzenia programów socjalnych pomocy dziecku i osobom, które się nim opiekują, jak również potrzebę prowadzenia działań prewencyjnych. Trzeba też zwrócić uwagę na wskazanie dotyczące konieczności odnotowywania przypadków krzywdzenia dzieci przez państwa. Ogólnie ujmując, w świetle zaleceń Konwencji, działania które powinny podejmować państwa w stosunku do przemocy stosowanej wobec dzieci, wskazywane są jako działania wielosektorowe: legislacyjne, administracyjne, społeczne i edukacyjne. W różnych stanowiskach interpretujących Konwencję o prawach dziecka podkreśla się też, że wskazuje ona, by działania te podejmować w sposób holistyczny i zintegrowany, organizować zintegrowane strategie działań oraz – jak rekomenduje się to współcześnie – aby w tym duchu tworzyć narodowe strategie ochrony dzieci przed przemocą (Santos Pais, 2016).

Z perspektywy problemu przemocy wobec dzieci w Konwencji należy też zwrócić uwagę na art. 24, który w pkt 3 nakłada na państwa-strony obowiązek podejmowania wszelkich właściwych i skutecznych kroków na rzecz zniesienia tradycyjnych praktyk przynoszących szkodę zdrowiu dziecka, oraz na zobowiązanie państw do zapewnienia pomocy tym dzieciom, które są ofiarami przemocy, co ma się odbywać przez udostępnianie i ułatwianie dzieciom dostępu do różnych form leczenia i rehabilitacji skutków fizycznych i psychologiczno-społecznych¹.

Wśród innych kluczowych instrumentów międzynarodowych wyrażających i uściślających prawo dziecka do ochrony przed przemocą na plan pierwszy wysuwają się dokumenty sekwencyjne do Konwencji o prawach dziecka, jakimi są tematyczne Komentarze ogólne Komitetu Praw Dziecka ONZ. Warto jednak zaznaczyć, że Komitet również wcześniej, w latach 1993–2006, wielokrotnie przedstawiał raporty i komentarze dotyczące realizacji art. 19 Konwencji, odnosząc się do problemu przemocy wobec dzieci, w tym kar fizycznych i degradującego traktowania².

1 Art. 39 – „Państwa-strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą jakiegokolwiek formy zaniechania, wyzysku lub wykorzystania, torturowania lub jakiegokolwiek formy okrutnego, niehumanitarnego czy poniżającego traktowania albo karania bądź konfliktu zbrojnego. Taka rehabilitacja czy reintegracja przebiegać będzie w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu własnego szacunku i godności dziecka.” Wszystkie artykuły Konwencji o prawach dziecka są cytowane na podstawie przekładu tekstu Konwencji zamieszczonego na stronach Rzecznika Praw Dziecka (<http://brpd.gov.pl/konwencja-o-prawach-dziecka>).

2 Zob. <http://www.endcorporalpunishment.org/prohibiting-corporal-punishment/hrlaw/crc/>.

Pierwszy z komentarzy, tj. Komentarz ogólny nr 8 (2006) [General Comment No 8 (2006) CRC/C/GC/8/]³, został opracowany przez Komitet Praw Dziecka w 2006 r. Dotyczy on prawa dzieci do ochrony przed karami fizycznymi i innymi formami okrutnego lub poniżającego karania. Komitet określił w nim m.in. to, czym jest kara fizyczna oraz inne okrutne formy karania dziecka. W tym względzie wskazał, że chodzi o

jakiegokolwiek karanie z wykorzystaniem siły fizycznej, która jest użyta w celu spowodowania pewnego bólu lub dyskomfortu, nawet w małym stopniu, obejmujące: wszelkie uderzanie (nawet w postaci tzw. klapsów) dziecka ręką lub jakimkolwiek przedmiotem, kopanie, potrząsanie dzieckiem, rzucanie w niego przedmiotami, drapanie go, szczypanie, gryzienie, ciągnięcie za włosy lub uszy, nakazywanie utrzymywania jakichś niewygodnych pozycji (np. klęczeniu, staniu z podniesionymi rękami, itp.), oparzenie czy przypalanie, lub zmuszanie do zjedzenia/połykania czegoś, a nawet zachowania takie, jak mycie mydłem ust⁴.

Do innych pozafizycznych poniżających i okrutnych form karania Komitet zaliczył „wysmiewanie się z dziecka, grożenie mu, poniżanie go czynienie z niego «kozła ofiarnego», lekceważenie, oraz pomniejszanie wartości dziecka” (CRC/C/GC/8, pkt 11; por. Jaros, Michalak, 2015, s. 515).

Odwołując się do obowiązków wynikających z ratyfikacji Konwencji o prawach dziecka, w Komentarzu nr 8 Komitet podkreślał stanowczo, że państwa-strony mają obowiązek wprowadzenia zakazu stosowania wszelkich kar fizycznych i innych degradingujących form karania dzieci oraz odpowiednich do tego legislacji, ale także wskazał na konieczność podnoszenia świadomości publicznej na temat problemu oraz sensu i znaczenia samego prawnego zakazu. Podkreślono, że dezaprobata i zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci w rodzinie, szkole czy innych instytucjach jest kluczową strategią w prewencji wszystkich form przemocy wobec dzieci, ale ma także ogólniejsze znaczenie, tj. ograniczania występowania przemocy społecznej. Komitet stwierdzał, że chociaż w wielu państwach konstytucje i ogólne regulacje prawne odzwierciedlają standardy praw człowieka, to jednak nie gwarantują one odpowiedniej ochrony dzieci przed karami fizycznymi w rodzinie i innych miejscach (np. szkole). Podkreślił też, że w kwestii przemocy w wychowaniu, także w rodzinie, powinna być

3 Tekst dokumentu jest umieszczony na stronie internetowej Komitetu Praw Dziecka Narodów Zjednoczonych www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC8_en.doc.

4 www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC8_en.doc (tłum. własne); zob. też Jaros, Michalak (2015, s. 512).

stosowana zasada zapewnienia takiej samej ochrony zarówno dzieciom, jak i dorosłym (CRC/C/GC/8, pkt 40). Zaakcentowano, że prawo powinno działać w najlepszym interesie dzieci i chronić je nawet – a raczej zwłaszcza – wówczas, gdy przemoc stosują osoby najbliższe. Komitet podkreślał jednak przy tym, że kryminalizacja kar fizycznych nie oznacza, iż wszystkie przypadki takich zachowań wobec dzieci mają bezwzględnie być rozumiane jako konieczne oskarżenie rodziców. Zaznaczono, że podstawowym celem wprowadzenia prawa zakazującego rodzicom przemocy w stosunku do dzieci, w tym kar fizycznych w wychowaniu, jest prewencja (CRC/C/GC/8, pkt 40; Jaros, Michalak, 2015, s. 525). W przeciwieństwie do sytuacji znęcania się i spektakularnych krzywd, szkód wyrządzanych dzieciom przez rodziców, które to sytuacje wymagają zdecydowanej interwencji formalnej w celu ochrony dziecka, co do rodziców stosujących umiarkowane lub lekkie kary fizyczne lub inne zachowania poniżające dziecko, działania powinny przede wszystkim mieć na celu wsparcie rodziców oraz ich edukację i powinny to być interwencje pozarestrykcyjne. Decyzja oskarżenia rodziców powinna być podejmowana bardzo ostrożnie i jedynie w ostateczności. Poza wprowadzeniem odpowiednich modyfikacji prawnych zalecano państwu także rozwój i implementację środków edukacyjnych i innych adresowanych do dzieci i ich rodziców. Podkreślano znaczenie edukacji w zakresie tzw. bezprzemocowych metod wychowawczych oraz rolę mediów w edukacji publicznej w tym zakresie. Zauważono, że podważanie tradycyjnego, opartego na karach cielesnych sposobu wychowywania wymaga ciągłego promowania wolnego od przemocy rodzicielstwa w różnych instytucjach (zdrowotnych, edukacyjnych, opieki społecznej i innych, w których przebywają dzieci lub które działają wobec rodziców; CRC/C/GC/8, pkt 51).

Warto też, opisując różne wymiary działań w zakresie realizacji prawa dzieci do ochrony przed przemocą, zwrócić uwagę, że w Komentarzu nr 8 podkreślono potrzebę systematycznego monitoringu sposobu przestrzegania zakazu oraz gromadzenia odpowiednich i wiarygodnych danych na temat problemu (CRC/C/GC/8, pkt 51). Jako podstawę do dokonywania oceny zakresu występowania przemocy wobec dzieci, w tym kar fizycznych i innych degradujących sposobów traktowania dziecka oraz postaw społecznych wobec problemu, wskazano na potrzebę badania populacji dzieci, rodziców oraz innych osób. Zachęcano do regularnego prowadzenia takich badań w celu mierzenia postępu oraz do tego, by badania prowadziły niezależnie różne podmioty: agendy rządowe, organizacje pozarządowe, ośrodki akademickie czy niezależne organizacje praw człowieka.

Drugim komentarzem Komitetu Praw Dziecka ONZ bezpośrednio odnoszącym się do przedmiotowego prawa jest Komentarz ogólny nr 13 z 2011 r. zatytułowany Prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy. Przedstawia

on szczegółową wykładnię art. 19 Konwencji jako odpowiedź na – jak zaznaczył Komitet – alarmujące rozmiary zjawiska przemocy wobec dzieci. W dokumencie podkreślono, że konieczne jest wzmocnienie działań oraz zastosowanie na większą niż dotychczas skalę środków zmierzających do wyeliminowania problemu, zaznaczając przy tym, że walka z przemocą wobec dzieci jest obowiązkiem państw zgodnie z zasadą zabezpieczenia i promowania fundamentalnych praw dzieci i poszanowania ich godności ludzkiej oraz fizycznej i psychicznej integralności (Jaros, Michalak, 2015, s. 645). Zaakcentowano, że wolne od przemocy środowisko najlepiej wspomaga rozwój osobowości i sprzyja rozwojowi społecznemu dzieci, rozwojowi odpowiedzialnych zaangażowanych obywateli. Komitet odwołał się m.in. do badań, które pokazały, że dzieci, które nie doświadczyły przemocy, są mniej podatne na zachowania agresywne i rzadziej stosują przemoc wobec innych. Z kolei doświadczanie przemocy ma bardzo negatywny wieloraki wpływ na rozwój i przetrwanie dzieci. Komitet wymienił za Światowym raportem o przemocy wobec dzieci z 2006 r. cały szereg możliwych negatywnych następstw bezpośrednich, jak i odległych. Co więcej, podkreślono, że przemoc stosowana wobec dzieci powoduje nie tylko indywidualne ale też społeczne koszty, w tym ekonomiczne – związane z opieką zdrowotną, usługami prawnymi, utratą dobrobytu socjalnego oraz opieką alternatywną, a także z takimi następstwami, jak koszty psychiczne, koszty przerwania i porzucenia nauki, straty w produktywności czy przestępczość nieletnich.

W Komentarzu ogólnym nr 13 przedstawiono wykładnię kategorii „wszelkie formy przemocy fizycznej bądź psychicznej”, którą posługuje się art. 19 Konwencji (zob. pkt 19–32 Komentarza; Jaros, Michalak, 2015, s. 648–654), a która obejmuje obok zaniebdywania i niedbałego traktowania, przemocy psychicznej, przemocy fizycznej, w tym kar cielesnych, wykorzystywania oraz wyzysku na tle seksualnym, tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania, różne formy przemocy wśród dzieci, wyrządzanie sobie krzywdy, przemoc w środkach masowego przekazu, krzywdzące praktyki, przemoc realizowaną poprzez narzędzia nowych technologii oraz zjawiska instytucjonalnego i systemowego naruszania praw dziecka. W Komentarzu podkreślono przede wszystkim, że państwa mają obowiązek – a nie jedynie powinność – podjąć wszelkie starania dla zastosowania prawa chroniącego dzieci przed przemocą (pkt 37; Jaros, Michalak, 2015, s. 656). Zaakcentowano wyraźnie, że państwa muszą zapewnić (wprowadzić) bezwzględny zakaz stosowania wszelkich form przemocy wobec dzieci w każdym miejscu (pkt 41; Jaros, Michalak, 2015, s. 656). W zakresie poszczególnych obszarów działań (legislacyjnych, administracyjnych, społecznych, edukacyjnych czy prewencyjnych) Komitet wymienił konkretne działania, do których państwa-strony są zobowiązane. Poza zobowiązaniem do wprowadzenia całkowitego

zakazu wszelkich form przemocy na szczególną uwagę zasługuje wskazanie na różne działania redukujące ryzyko i zapobiegające przemocy, w tym np. strategie redukcji ubóstwa, ale też konieczność zapewniania aktywnego udziału dzieci w tworzeniu programów w mediach na zasadach rzeczywistej partycypacji dzieci oraz programy społeczne służące wspieraniu dziecka i jego rodziny, tj. programy opieki pozaszkolnej, programy opieki socjalnej, doradztwo dotyczące znalezienia zatrudnienia, rozwój grup wspólnotowych dla rodziców, programy doradztwa wychowawczego, programy terapeutyczne dla rodziców z problemami uzależnień czy psychicznymi oraz inne programy (pkt 43; Jaros, Michalak, 2015, s. 659–660). Należy także zwrócić uwagę na niektóre działania edukacyjne wskazywane przez Komitet jako wartościowe do wprowadzenia, jak np. edukację rodziców na temat pozytywnego wychowania dziecka, w tym w kwestiach wysłuchania dziecka i uwzględniania jego opinii, czy organizowanie ogólnych kampanii w tym zakresie oraz w zakresie zwalczania negatywnych postaw społecznych i praktyk, które tolerują lub zachęcają do przemocy.

W zakresie realizacji prawa dziecka do wolności od wszelkich form przemocy Komentarz nr 13 określił też skuteczne procedury, jakie powinny być realizowane w poszczególnych państwach, a które powinny obejmować współpracę międzysektorową w postaci zintegrowanej strategii ochrony dzieci przed przemocą, rozwój i wdrażanie systemu stałego i systematycznego zbierania danych i analiz zjawiska, rozwój agend badań nad zjawiskiem oraz opracowanie mierzalnych wskaźników efektów stosowanych strategii i programów dla dzieci i rodzin (pkt 57; Jaros, Michalak, 2015, s. 669).

Istotną częścią dokumentu są wskazania skupiające się na zintegrowanych strategiach zwalczania przemocy wobec dzieci, które powinny być opracowywane na poziomie narodowym (jako krajowe programy koordynujące). Wskazania te określają istotę takich strategii, procedurę i proces ich tworzenia oraz zasady i elementy, które powinny je charakteryzować. Biorąc pod uwagę ich znaczenie, warto przytoczyć w tym miejscu kilka proponowanych przez Komitet (pkt 72; Jaros, Michalak, 2015, s. 675–678):

- perspektywa praw dziecka;
- uwzględnianie wymiarów płci w ujmowaniu zjawiska przemocy;
- nadrzędność znaczenia prewencji ogólnej w podejmowanych działaniach;
- respektowanie nadrzędnej roli rodziny w strategiach opieki i ochrony dziecka;
- oparcie działań na rozwoju czynników zabezpieczających i rezyliencji;
- ukierunkowanie na działania proaktywne redukujące czynniki ryzyka;
- profilowanie działań na dzieci obciążone ryzykiem doświadczania przemocy;
- alokacja zasobów (sił i podmiotów);

- ustanowienie mechanizmów koordynujących;
- współodpowiedzialność i współpraca podmiotów krajowych i międzynarodowych.

Eksponując na podstawie przytoczonych instrumentów globalnych, stanowiących zasadniczą wykładnię prawa dziecka do życia wolnego od przemocy, zasadnicze cechy swoistego kreującego się współczesnego uniwersalistycznego paradygmatu działań na rzecz ochrony dzieci, można wskazać na jego następujące elementy konstytutywne:

1. Działania ustawodawcze i administracyjne z wyraźnie wyeksponowanym prawem zakazującym wszelkiej przemocy wobec dzieci.
2. Tworzenie instytucji, organizacji oraz służb, a także placówek realizujących działania ochrony dzieci.
3. Programy socjalne i społeczne – pomocy rodzinie i dziecku ukierunkowane na redukcję ubóstwa, wsparcie rodziców w opiece nad dzieckiem, doradztwo wychowawcze i pomoc terapeutyczną.
4. Programy prewencyjne i profilaktyczne ukierunkowane na rodziców i dzieci (w tym podwyższonego ryzyka).
5. Zmiana tradycyjnych, sprzyjających przemocy elementów kulturowych: przekonań, obyczajów i praktyk.
6. Edukacja społeczna oraz ukierunkowana w zakresie problemu przemocy, jej szkodliwości i konsekwencji.
7. Edukacja rodziców w zakresie bezprzemocowych sposobów oddziaływania na dziecko, a także konieczności i korzyści z wysłuchiwania dziecka oraz uwzględniania jego opinii.
8. Promocja pozytywnego rodzicielstwa w rozwiązaniach polityki wielosektorowej.
9. Prowadzenie odpowiednich rejestrów przypadków i statystyk.
10. Prowadzenie systematycznego monitoringu zjawisk przemocy wobec dzieci, w tym w regularnej formule badań populacji dzieci, rodziców i innych osób.
11. Aktywny udział dzieci w tworzeniu programów prewencyjnych i innych działań ograniczania przemocy na zasadach partycypacji.
12. Współpraca międzysektorowa na wszystkich szczeblach działań na rzecz ochrony przed przemocą.

Europa wolna od przemocy wobec dzieci

Europejska społeczność międzynarodowa od początku lat 80. XX wieku zaczęła zwracać baczniejszą uwagę na problem przemocy wobec dzieci, w tym także tę, która

dokonyje się w rodzinie. Z czasem uznano ją za jeden z podstawowych problemów dotyczących praw człowieka, wskazując, że jest ona „pogwałceniem prawa człowieka do życia, bezpieczeństwa osobistego, wolności, godności oraz fizycznej i umysłowej integralności a tym samym stanowi przeszkodę dla pełnego rozwoju jednostek”⁵.

Oprócz podstawowych dokumentów w zakresie praw człowieka, czy dziecka i rodziny⁶, w wielu dokumentach Rady Europy, a następnie Unii Europejskiej, występują komentarze i zalecenia dla państw członkowskich, dotyczące złego traktowania dzieci i przemocy wobec nich. W ich treści niejednokrotnie zaznacza się, iż ustalenia i zalecenia odnoszą się także do problemu złego traktowania dzieci przez ich najbliższych, w ich własnych rodzinach (Jaros, 2013). Problemów przemocy wobec dzieci w rodzinie dotyczą także dokumenty Unii Europejskiej i Rady Europy, które formułują standardy działań wobec ofiar przestępstw⁷. Dzieci uznano w nich za szczególną kategorię ofiar, wobec których powinny być tworzone, rozwijane i poszerzane usługi pomocy. Kwestie prawa dzieci do wolności od przemocy są komentowane również w różnych dokumentach europejskich, przede wszystkim w kontekście poprawy warunków funkcjonowania rodziny i podnoszenia kompetencji życiowych i wychowawczych rodziców. W tym względzie silnie zaznaczającą się ideą w realizacji prawa dzieci do ochrony przed przemocą jest rozwijanie pozytywnego rodzicielstwa⁸.

5 Zob. „Dialog Europejski” 1999.

6 Wśród dokumentów ogólnych, które odnoszą się do praw dziecka i jego ochrony przed przemocą w pierwszym rzędzie należy wymienić Europejską konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejską konwencję o wykonywaniu praw dzieci, Europejską kartę społeczną (European Social Charter), Traktat amsterdamski (art. 3 K.1.), czy Kartę podstawowych praw Unii Europejskiej, a także Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych i Europejską konwencję o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

7 Chodzi tu m.in. o Rekomendację Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie zapobiegania wiktylizacji i pomocy dla ofiar przestępstw.

8 W roku 2006 w specjalnym raporcie *Parenting in contemporary Europe a positive approach* pod redakcją prof. Mary Daly dokonano analizy sytuacji prawnej oraz przeglądu badań socjologicznych i innych na temat rodzicielstwa w Europie, a także przedstawiono współczesne wzory postaw wobec stosowania kar fizycznych w wychowaniu dzieci. W roku 2007 ukazał się kolejny raport Unii Europejskiej pt. *Survey on the role of parents and the support from the Governments in the EU. October 2007*, w którym przedstawiono programy, jakie w zakresie rozwijania pozytywnego rodzicielstwa są prowadzone w krajach Unii, oraz rekomendacje w kierunku poprawy stanu przedmiotowych działań. Kolejne raporty i badania spowodowały, że problem przemocy wobec dzieci, w tym w wychowaniu, stał się centralnym tematem specjalnych programów i strategii realizowanych w Europie na rzecz dzieci i ochrony ich praw.

Rozważając prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy, warto skupić uwagę na kilku rekomendacjach europejskich bezpośrednio odnoszących się do tego prawa i jego realizacji, jakie ukazały się w ostatnich dekadach⁹.

Przykładem jest Rekomendacja 1371 Zgromadzenia Parlamentarnej Rady Europy z 1998 r. o krzywdzeniu i zaniedbywaniu dzieci, która wzywała państwa do rozszerzenia niezbędnej ochrony dzieci przed przemocą oraz wprowadzenia odpowiednich regulacji prawnych. Określała ona też obszar działań wobec problemu przemocy i złego traktowania dziecka w rodzinie. Podkreślano w niej potrzebę koncentracji działań na prewencji, rozszerzenia pomocy i terapii dla rodzin, działań odbudowujących u dzieci-ofiar przemocy pozytywny obraz siebie, rozwijania edukacji seksualnej młodzieży i programów chroniących przed wykorzystaniem seksualnym oraz wczesnym rodzicielstwem. Zwrócono też uwagę na potrzebę zapewnienia szkoleń wszystkim tym profesjonalistom pracującym z dziećmi, którzy mogą wykrywać poprzez jakiegokolwiek sygnały, przypadki lub podejrzenia fizyczną czy psychiczną przemoc doświadczaną przez dziecko. Zaznaczono również potrzebę tworzenia działających w kooperacji ze szkołami służb medycznych i społecznych, które powinny być łatwo osiągalne oraz wyspecjalizowane w dokonywaniu diagnozy. Wskazano też potrzebę tworzenia telefonicznych linii kryzysowych dla dzieci, umożliwiającymi konsultacje z wykwalifikowanymi lekarzami i psychologami upoważnionymi do uruchamiania odpowiednich procedur.

Innym dotyczącym przemocy wobec dzieci dokumentem europejskim jest Rezolucja 1530 (2007) Zgromadzenia Parlamentarnej Rady Europy pt. *Ofiary wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć* (Jaros, 2013, s. 945–949). Akcentuje się w nim przede wszystkim konieczność przyjęcia podejścia zintegrowanego na szczeblu europejskim, tj. podejścia bez rozróżniania poszczególnych rodzajów przemocy oraz rozwijającego współpracę państw członkowskich w zakresie eliminacji problemu. Wśród licznych wskazań co do działań, jakie powinny być podejmowane, zwraca uwagę rekomendacja opracowania strategii i krajowych polityk na rzecz ochrony dzieci przed przemocą, dostosowania krajowych przepisów odnoszących się do problemu przemocy wobec dzieci, a także przedłużenia okresu przedawnienia poważnych przestępstw wobec dzieci do czasu, kiedy ofiara osiąga pełnoletniość, i wyłączenie z kategorii przedawnienia najpoważniejszych przestępstw

9 Wśród starszych w tym względzie dokumentów można wymienić: Rekomendację 561/1969 o ochronie małoletnich przed złym traktowaniem, Rekomendację (R(79) 17) dotyczącą ochrony dzieci przed niewłaściwym traktowaniem, Rekomendację (85)4 – o przemocy w rodzinie z 1985 r., Rekomendację (90)2 o społecznych środkach wobec przemocy w rodzinie oraz Rekomendację R (93)2 o medyczno-społecznych aspektach krzywdzenia dzieci z 1993 r.

wobec dzieci. Ponadto w Rezolucji wskazano na konieczność stworzenia państwowego organu, którego zadaniem byłoby zbieranie informacji na temat dzieci-ofiar przemocy, w celu utworzenia centralnej bazy danych oraz centrum monitorującego zjawiska przemoc wobec dzieci. Zaakcentowano także potrzebę opracowywania krajowych planów mających na celu eliminację przemocy i wykorzystywania dzieci w środowisku rodzinnym, w instytucjach opiekuńczo-wychowawczych oraz w lokalnych społecznościach. Wskazano na konieczność wprowadzenia długoterminowych programów szkoleniowych, informacyjnych i podnoszących świadomość skierowanych do rodziców, specjalistów oraz osób odpowiedzialnych za prawną i społeczną ochronę dzieci. Wśród szczegółowych wskazań dotyczących ochrony dzieci przed przemocą znalazły się między innymi: nadzór nad instytucjami opieki i interwencji, utworzenie darmowych linii telefonicznych oraz stron internetowych przyjmujących anonimowe zgłoszenia od dzieci i informujących je o miejscach i instytucjach pomocy dla nich.

Kolejnym szczególnym dokumentem w obszarze realizacji prawa dzieci do wolności od przemocy jest Rekomendacja CM/Rec (2009)10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą (Jaros, 2013, s. 593–634). Zaakcentowano w nim, by państwa członkowskie Rady Europy wdrażały zintegrowane strategie na rzecz ochrony dzieci przed przemocą, rozpowszechniały kampanie edukacyjne na rzecz eliminacji przemocy wobec dzieci oraz rozwijały współpracę ze społeczeństwem obywatelskim i niezależnymi instytucjami zajmującymi się prawami dziecka, mediami, sektorem prywatnym oraz dziećmi i rodzinami. Charakter zaleceń formułowanych w tej Rekomendacji spowodował, że funkcjonalnie stała się ona zbiorem wytycznych w zakresie europejskiej polityki na temat narodowych strategii ochrony dzieci przed przemocą. Duży nacisk został położony na konieczność współpracy państw członkowskich w opracowywaniu, wdrażaniu oraz monitorowaniu strategii narodowych z Radą Europy oraz na współpracę państwa ze Specjalnym Reprezentantem Sekretarza Generalnego ONZ ds. przemocy wobec dzieci. Rekomendacja (2009)10 szczegółowo określa wytyczne w sprawie zintegrowanych strategii narodowych na rzecz ochrony dzieci przed przemocą począwszy od celów, zakresu rozumienia oraz definicji przemocy wobec dzieci, przez podstawowe zasady jakimi strategie takie powinny się kierować¹⁰ oraz zasady szczegółowe. Wśród wymienianych zasad należy

¹⁰ W tej kwestii Zalecenie wymienia poza zasadą, że wszelkie dzieci mają prawo do ochrony przed przemocą, m.in. także zasady: równość płci, równe traktowanie, dopuszczanie dzieci do głosu, najlepszy interes dziecka, obowiązki państwa oraz udział innych podmiotów.

zwrócić uwagę na podejście multipartnerskie oraz to, by w procesie planowania, wdrażania oraz oceny programów i działań na rzecz ochrony dzieci przed przemocą w sposób autentyczny w prawdziwym dialogu angażowane były dzieci. Angażowane poprzez ich nie tylko wysłuchanie, ale też rzeczywiste uczestniczenie w multipartnerskim działaniu, za ich zgodą i stosownie do ich dojrzałości oraz poprzez sukcesywne rozwijanie kultury szacunku dla poglądów dzieci. W treści dokumentu podkreślono, że idea wielodyscyplinarnej i systemowej strategii w działaniu wobec przemocy nad dziećmi jest najbardziej skuteczną i zrównoważoną odpowiedzią na problem. Zaznaczono, że istota takiej narodowej zintegrowanej strategii powinna być kombinacją skutecznych działań i środków realizowanych na trzech poziomach prewencji: pierwotnej, wtórnej i trzeciego stopnia. W ramach międzysektorowego współdziałania chodzi, jak się wyjaśnia, o aktywność resortu ochrony zdrowia, edukacji, opieki społecznej instytucji planowania budżetu, organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Całość działań powinna być koordynowana przez główną instytucję, na której spoczywa obowiązek ochrony dzieci przed przemocą. W Rekomendacji uznaje się też, że najlepszym rozwiązaniem jest, aby wszystkie podmioty społeczne zaangażowane w ochronę i propagowanie praw dziecka uczestniczyły w tworzeniu takiej narodowej zintegrowanej strategii, jej wdrażaniu oraz procesie jej oceny. Zalecenie określa też, jakie działania powinny być dla realizacji strategii narodowej urzeczywistniane na szczeblu regionalnym i lokalnym, omawia też struktury prawne, jakich wymaga strategia narodowa. Rekomendacja (2009)¹⁰ silnie akcentuje to, że państwa mają absolutny obowiązek zabezpieczenia dziecka przed wszelkimi formami przemocy poprzez wprowadzenie całkowitego zakazu przemocy. Skomentowano w niej też obszar badań i danych jakie dotyczą problemu przemocy wobec dzieci, podając w tym względzie bardzo skonkretyzowane rozwiązania, jak np. w kwestii charakteru badań, monitorowania statystycznego czy tworzenia krajowych baz danych. Szczególnie jednak w Rekomendacji zwraca się uwagę na konieczności budowy kultury szacunku dla praw dziecka, wskazując w tym względzie na obowiązek państwa szerokiego informowania o prawach dziecka oraz propagowania wyraźnego i jednoznacznego braku tolerancji wobec wszelkich form przemocy wobec dzieci, nawet tych tzw. łagodnych. Podkreślono, że nastawienia społeczne wywodzące się z norm kulturowych i społecznych, które podtrzymują, akceptują lub popierają przemoc, a także aprobują kary fizyczne, powinny być publicznie potępiane i eliminowane. Należy rozpowszechniać wiedzę o szkodliwości takich praktyk, a jednocześnie wiedzę na temat pozytywnego rodzicielstwa, i rozwijać programy w tym zakresie.

Wśród dokumentów europejskich odnoszących się wprost do kwestii przemocy w wychowaniu, a dokładniej ujmując do kar cielesnych, zwraca uwagę Rekomendacja

1666 (2004)¹¹ o zakazie stosowania kar fizycznych wobec dzieci w Europie (*Euro-wide ban on corporal punishment*)¹¹. Ochrona dzieci przed przemocą jest w niej częściowo argumentowana zagrożeniami i kosztami społecznymi, jakie powoduje, ale przede wszystkim uzasadniana jest ideą równości i poszanowania praw każdego człowieka, czyli również dziecka (Newell, 2003). Rekomendacja zobowiązuje państwa członkowskie do zakazania wszelkich form karania fizycznego i innych form degradującego karania i traktowania dzieci, jako zachowań łamiących prawa dzieci gwarantowane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Uznaje się, że wprowadzenie zakazu kar fizycznych nie narusza w żaden sposób prawa do prywatności, do życia rodzinnego czy wolności religijnej. Kary fizyczne uznaje się za sprzeczne z podstawowymi prawami dziecka i jednocześnie człowieka do godności i fizycznej integralności. Wprost stwierdza się, że ratyfikacja przez państwa Konwencji o prawach dziecka wymaga, aby państwa chroniły dzieci przed wszelkimi formami fizycznej lub psychicznej przemocy ze strony dorosłych, a interpretacje tego zobowiązania wymagają zarówno wprowadzenia takiego zakazu, jak i informowania opinii publicznej o samym problemie, o jego istocie i szkodliwości. Zauważono, że bicie i poniżanie pozostaje powszechną formą karania dzieci w większości państw członków Rady Europy, a jedynie mniej niż jedna piąta dzieci w Europie żyje w krajach, w których zakazano wszelkich tego typu praktyk. W związku z tym w Rekomendacji 1666 Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy zachęca państwa europejskie do uruchomienia kampanii na rzecz całkowitego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci. W szczególności w zakresie realizacji prawa do ochrony dzieci przed przemocą zalecano:

- podnieść świadomość dzieci oraz osób opiekujących się nimi i pracujących z nimi na temat całkowitego zakazy kar fizycznych i innych degradujących sposobów traktowania dzieci, na temat fundamentalnych praw dziecka zwłaszcza dotyczących godności i fizycznej integralności;
- zachęcać do pozytywnych, bezprzemocowych form wychowywania dzieci;
- oferować dzieciom możliwości wyrażania własnych opinii;
- zapewnić rodzicom, szczególnie doświadczającym trudności wychowawczych koniecznej pomocy i wsparcia;
- oferować dzieciom poufne poradnictwo, doradztwo oraz prawną reprezentację;
- gwarantować efektywną i odpowiednią ochronę tym dzieciom, które są szczególnie podatne i zagrożone poniżającym karaniem, jak np. dzieci niepełnosprawne;

¹¹ <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17235&lang=en>.

- zadbać, aby kary fizyczne i inne formy poniżającego traktowania czy dyscyplinowania dzieci zostały włączone do definicji przemocy domowej, a strategię ograniczania kar fizycznych wobec dzieci stały się integralną częścią strategii przeciwko przemocy domowej.

Rekomendowano, aby państwa nie tylko wprowadziły odpowiednie regulacje prawne zakazujące kar fizycznych, ale także monitorowały efektywność wprowadzonej abolicji poprzez regularne badania dotyczące tego, jak często dzieci są karane fizycznie w domu i innych miejscach oraz monitorowały efektywność działania służb ochrony dzieci. Wskazano też, że monitoringowi powinny być poddane zachowania rodziców i ich postawy wobec przemocy w stosunku do dzieci.

Założenia dotyczące realizacji prawa dzieci do ochrony przed przemocą oprócz rekomendacji, rezolucji czy komunikatów agend europejskich prezentują także specjalne programy uruchamiane i promowane przez radę Europy i Unię Europejską. Przykładem może być program „Europa bez kar fizycznych” przedstawiony w 2006 r. przez Komisarza Praw Człowieka Rady Europy w dokumencie *Children and corporal punishment: „The right not to be hit, also a children's right”*¹². Określał on działania, jakie powinny być podejmowane na poziomie poszczególnych państw, w celu budowania strategii eliminujących kary fizyczne i inne formy degradującego traktowania dzieci. Jak stwierdzał program w swych założeniach, Europa bez kar fizycznych wymaga nie tylko nowelizacji prawa poprzez wprowadzenie zakazu takich praktyk. Wszelkie narodowe strategie eliminacji kar cielesnych muszą stanowić kombinację krótkoterminowych środków, takich jak oficjalne zakazy wszelkich form kar cielesnych, jak i długoterminowych metod oddziaływania na społeczną świadomość w kierunku promowania pozytywnych alternatywnych metod wychowawczych opartych na konstruktywnych relacjach i komunikacji. W tym kierunku w ramach działania strategii narodowych program sugerował podjąć następujące działania¹³:

- przegląd istniejących legislacji w celu zapewnienia w nich efektywnych przepisów zakazujących wszelkich kar fizycznych,
- uświadamianie rodzicom i profesjonalistom pracującym z dziećmi racjonalności odchodzenia od stosowania kar fizycznych jako środków dyscyplinowania dzieci,

12 *Children and corporal punishment: „The right not to be hit, also a children right”*, został opublikowany w biuletynie Komisarza Praw Człowieka 2006/1, jest dostępny na stronie internetowej Rady Europy <https://rm.coe.int/16806da87b>.

13 *Children and corporal punishment: „The right not to be hit, also a children right* [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH/IssuePaper\(2006\)1&Language=lanEnglish&Ver=REV&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH/IssuePaper(2006)1&Language=lanEnglish&Ver=REV&direct=true).

- informowanie dzieci na temat ich praw obejmujących prawo bycia traktowanym z szacunkiem – realizowane jako część programów szkolnych jak również poprzez mass media,
- jasne przewodnictwo dla nauczycieli szkół i przedszkoli, służby zdrowia, pracowników socjalnych oraz innych profesjonalistów na temat ich roli w prewencji takich zjawisk oraz jak reagować na konkretne sytuacje podejrzeń,
- prowadzenie badań naukowych w celu rozwinięcia wiedzy na temat zakresu oraz natury występowania zjawiska w praktyce oraz identyfikowania grup dzieci szczególnego ryzyka,
- upowszechnianie edukacji rodziców w postaci kursów i dyskusji z włączeniem dzieci na temat pozytywnych, bezprzemocowych form wychowywania i dyscyplinowania dzieci.

Realizacji prawa dzieci do wolności od wszelkich form przemocy dotyczył też program europejski na rzecz respektowania praw dzieci pt. „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi” (*Building a Europe for and with children*)¹⁴ ogłoszony na lata 2006–2008, ale kontynuowany następnie w tzw. Strategii Sztokholmskiej¹⁵ oraz Strategii Monakijskiej (*Monaco Strategy*)¹⁶. Programy te okazały się efektywne. W Raporcie implementacyjnym Strategii Monakijskiej¹⁷, np. w kwestii kar cielesnych stwierdzono, że w okresie od 2006 do 2015 r. miał miejsce istotny postęp w kierunku uniwersalnej prohibicji kar cielesnych wobec dzieci. Stan prohibicji kar cielesnych osiągnięto w 29 państwach europejskich, które wprowadziły oficjalny zakaz stosowania kar fizycznych we wszelkich środowiskach wychowawczych.

Aktualna strategia europejska rozwoju ochrony praw dzieci w Europie na lata 2016–2021 zatytułowana „Prawa dziecka prawa człowieka” (*Children's rights human rights*), ze względu na miejsce jej oficjalnego ogłoszenia 4 kwietnia 2016 r. nazywana Strategią Sofijską¹⁸, umieszcza ochronę dzieci przed przemocą w gronie pięciu priorytetowych tematów działań:

14 *Building a Europe for and with children* <http://www.coe.bsu.by/index.php/en/camp-en/eu-chi-en>.

15 Zob. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045d226>.

16 Zob. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045d224>.

17 Zob. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a920a>.

18 Zob. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168066cff8>.

1. równe możliwości dla wszystkich dzieci;
2. partycypacja wszystkich dzieci;
3. życie wolne od przemocy dla wszystkich dzieci;
4. przyjazny dzieciom system sprawiedliwości;
5. prawa dzieci w środowisku cyfrowym.

W kwestii przemocy wobec dzieci w strategii podkreślono, że Rada Europy będzie kontynuować działania urzeczywistniania prawa dzieci do wolności od przemocy jako koordynator inicjatyw oraz wdrażania rekomendacji zawartych w *Światowym raporcie o przemocy wobec dzieci*, a także poprzez wspieranie mandatu powołanego na bazie rekomendacji Raportu w roku 2009 Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy wobec Dzieci. Podkreśla się nadal znaczenie implementacji narodowych strategii ochrony dzieci przed przemocą i wartość Rekomendacji 2009(10) (tj. na temat narodowych strategii) jako zasadniczego przewodnika rozwijania i realizowania takich strategii. Podkreśla się też znaczenie promowania kultury poszanowania praw dziecka, ale także stanowienia przyjaznych dziecku mechanizmów procedur i usług realizacji prawa do ochrony przed przemocą. W Strategii 2016–2021 deklaruje się rolę Rady Europy jako swoistego magazynu i bazy danych dostępu do poszczególnych strategii narodowych, deklaruje zamiar stworzenia swoistej platformy wymiany i równoległego wsparcia oraz recenzowania rozwoju strategii narodowych i ich implementacji, włączając gromadzenie danych na narodowym oraz lokalnym, a w konsekwencji i regionalnym poziomie. Ponadto w Strategii co do kwestii ochrony dzieci przed przemocą poruszono aspekty przemocy w szkole, ze wskazaniem na rolę edukacji w prewencji swoistych form tej przemocy, takich jak *bullying*, *cyberbullying*, *bullying* homofobiczny oraz przemoc związana z radykalizacją. W tym celu Rada Europy będzie wspierać kampanie na temat demokratycznego obywatelstwa. Podkreślono też znaczenie podpisania i ratyfikowania przez wszystkie państwa europejskie Konwencji o ochronie kobiet przed przemocą.

Podsumowanie. Profil polityki na rzecz realizacji prawa dzieci do wolności od przemocy

Podsumowując wątek globalnych standardów oraz europejskiej polityki dotyczącej realizacji prawa dzieci do wolności od przemocy, można zauważyć, że – poza jednoznacznym naciskiem na ekspresję prawną w postaci reform prawnych

ustanawiających bezwzględny zakaz wszelkich form przemocy i jego implementację – mocno zarysowują się w nich preferencje i wskazania do takich działań, jak edukacja, wsparcie, terapia i pomoc, zwłaszcza rodzinie, jako prymarne kierunki działań nad rozwiązaniami restrykcyjno-punitive. Bardzo wyraźne jest stanowisko, by w interwencjach umieszczać dziecko poza rodziną tylko w wyjątkowych sytuacjach, preferowane są natomiast działania, które doprowadzą do poprawy zdolności i kompetencji rodzicielskich. Wśród ogólnych promowanych rozwiązań zaznaczają się jako dominujące – podejmowanie środków zapobiegawczych oraz zapewnianie wsparcia ofiarom i grupom ryzyka poprzez podejście zintegrowane. Poszczególne działania eksponowane w zaleceniach obejmują z jednej strony tworzenie multidyscyplinarnych usług pomocowych dla rodziny i dla dzieci, opracowywanie programów edukacyjno-terapeutycznych dla sprawców, rozwój bazy danych, wymianę informacji (szczególnie na temat rezultatów działań i projektów), prowadzenie badań naukowych (w tym badań terenowych) nad różnymi aspektami problemu i sposobami zapobiegania mu oraz opracowywanie rzetelnych wskaźników i trafnej metodologii badań, organizowanie różnego rodzaju szkoleń dla podmiotów działań oraz rozwój społecznej świadomości na temat zjawisk przemocy wobec dzieci poprzez edukację ogólną oraz różnych grup docelowych (od ofiar przemocy po specjalistów czy związki wspólnotowe). W polityce europejskiej na rzecz realizacji prawa dziecka do ochrony przed przemocą istotne miejsce zajmuje gromadzenie informacji o efektywnych działaniach popartych dowodami (*evidence-based practice*) oraz zapewnienie wymiany i rozpowszechniania dobrych praktyk. Istotną rolę wyznacza się zapewnieniu rzetelnych badań związanych z przemocą, w tym badaniom opinii publicznej na temat przemocy wobec dzieci i przemocy w wychowaniu. W obrazie promowanych działań jasno też rysuje się głęboka współpraca poszczególnych państw i innych podmiotów działających na rzecz ochrony dzieci przed przemocą oraz tworzenie interdyscyplinarnych sieci współpracy w poszczególnych państwach.

Z pewnością dopełnieniem obrazu podjętej w opracowaniu problematyki byłoby odniesienie zaprezentowanych zaleceń zarówno uniwersalnych, jak i regionalnych do polskiej rzeczywistości i krytyczne rozliczenie się z realizacją działań w rodzimej rzeczywistości. To jednak zadanie, którego realizacja znacząco przekroczyłaby zakres pojedynczego artykułu. Z tego powodu temat ten wymaga zdecydowanie odrębnego opracowania.

E-mail autorki: ewa-jarosz@post.pl.

Bibliografia

- Aries, P. (1995). *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach*. Gdańsk: Wydawnictwo Marabut.
- Baartman, H. E. M. (1999). Przemoc wobec dziecka. Zmiany w społecznej ocenie zjawiska. W: Z. W. Stelmaszuk (red.), *Współczesne kierunki w opiece nad dzieckiem. Wybór tekstów* (s. 48–76). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie ŻAK.
- Bakan, D. (1971). *Slaughter of the innocents. A study of the battered child phenomenon*. San Francisco: Jossey-Bass Inc. Publishers.
- Breiner S. J. (1990). *Slaughter of the innocents. Child abuse through the ages and today*. Nowy Jork: Plenum Press.
- Corsaro, W. A. (2015). *The sociology of childhood. Fourth edition*. Los Angeles – New Dehli: SAGE Publications.
- deMause, L. (1982). *The evolution of childhood*. Nowy Jork: Creative Roots.
- Eisenberg, L. (1981). Cross-cultural and historical perspectives on child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, 5(3), 299–308.
- Finkelhor, D., Korbin, J. E. (1988). Child abuse as an international issue. *Child Abuse & Neglect*, 12(1), 3–23.
- Gelles, R., Loseke, D. (red.). (1993). *Current controversies on family violence*. Los Angeles – New Dehli: SAGE Publications.
- Hill, M. Tisdall, K. (1997). *Children and Society*. Londyn: Prentice Hall.
- Jaros, P. (opr.). (2013). *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka.
- Jaros, P., Michalak, M. (opr.). (2015). *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*: Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka.
- Jarosz, E. (2008). *Ochrona dzieci przed krzywdzeniem. Perspektywa globalna i lokalna*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kydd, J. W. (2003). Preventing child maltreatment. An integrated multisectoral approach. *Health and Human Rights*, 6(2), 35–63
- Liebel, M. (2014). Adulthood and age-based discrimination: a challenge for children's rights research and practice. W: D. Kutsar, H. Warming (red.), *Children and Nondiscrimination: interdisciplinary textbook* (s. 119–143). Tartu: University Press.
- Newell, P. (2003). Stosowanie kar fizycznych wobec dzieci a ochrona praw człowieka – regulacje międzynarodowe i legislacje państw europejskich. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 2(2), 33–43.

- Santos Pais, M. (2016). *Protecting Children from Violence*, Wystąpienie Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ. Konferencja Rady Europy ws. Europejskiej Strategii Praw Dziecka, Sofia 5–6 kwietnia 2016.
- Sumner, W. G. (1995). *Naturalne sposoby postępowania w gromadzie. Studium socjologicznego znaczenia praktyk życia codziennego, manier, zwyczajów, obyczajów oraz kodeksów moralnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

The child's right to a life free from violence

Calls for intensive and distinct activities for child protection are clearly visible in the last decade in many international initiatives. They appeal mainly to a specific canon that can be read from various instruments and documents, where child's right to be protected from violence is clarified and explained and they show praxeological interpretation of directions and forms of activities that are demanded and that are worked out on the basis of scientific background and the reflection on praxis and its effectiveness. The paper is an attempt of holistic presentation of the basic elements of understanding the right of the child to be free from all forms of violence and its social application in the global and regional perspective.

KEYWORDS:

PARTICIPATION, AGENCY, TRUST, ETHICS OF CARE

Cytowanie:

Jarosz, E. (2017). Prawo dziecka do życia wolnego od przemocy. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(2).

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

Artykuł powstał w ramach projektu „From policy to reality – shifting attitudes and practices from corporal punishment to safeguarding children” nr JUST /2015/RDAP/AG/CORP/9175 przy wsparciu finansowym z programu Rights, Equality and Citizenship (REC) (2014-2020) Unii Europejskiej. Wyłączną odpowiedzialność za treść ponosi autor, treść w żaden sposób nie może zostać uznana za wyraz poglądów Komisji Europejskiej.